

Iskolatörténeti gyűjtés Szentesen

A szentesi Köztársaság téri Általános Iskolában folyó honismereti munka kiindulópontja az a törekvés volt, hogy a helytörténetet bekapcsoljuk történelemtanításunkba. Igyekeztünk az órákon felhasználni a jellemző és érdekes helyi vonatkozású tényeket, eseményeket az értelmi és az érzelmi nevelés eredményesebbé tételére. A hazaszeretetre nevelés döntő kérdésének láttuk a tanulók kötődését a közvetlen környezethez, az iskolához és a városhoz.

Iskolánk igazgatója, *dr. Pék Józsefné*, a Hazafias Népfront Szentes városi titkára, lelkes támogatója és szakavatott segítője az iskolai honismereti munkának. Érdeklődő tanulóink szakkörbe tömörítésével az 1971/72-es tanévben indult meg Honismereti Szakkörünk működése. Ebben az évben városunk történetének megismerése volt munkánk célja. Tanulóink áttanulmányozták a várostörténettel foglalkozó könyveket, s a Szentesi Levéltár kiállítási anyaga betekintést adott a helytörténeti vonatkozású dokumentumokba. A Koszta József Múzeum kiállítása is nagy segítséget jelentett. Tanulóink a helytörténettel kapcsolatos családi emlékek gyűjtésének lehetőségét is felhasználták.

Így a tanév folyamán időrendi sorrendben áttekintettük városunk történetének alakulását. Beszélgettünk még foglalkozásainkon Szentes város szülötteinek életművéről; városunk szobrainak, műemlékeinek megismerése is gazdagította tanulóink tudását. A tanév végén szakkörünk nyilvános ülést tartott, amelyen vendégül láttuk a Damjanich utcai Általános Iskola szakkörös pajtásait. Mindkét szakkör bemutatóval szerepelt, majd megtekintettük a gyűjtött anyagból rendezett kiállítást.

Az 1972/73-as tanévben teret kapott a tanulók önálló munkája. Hozzákezdünk iskolánk történetének kutatásához. A Szentesi Levéltár igazgatója lehetővé tette számunkra, hogy tanulóink betekinthesse a Levéltár birtokában lévő sajtóanyagba. Így szakköri foglalkozásaink egy részét a Levéltárban tartottuk meg. Tanulóink szorgalmasan jegyzetelték az Alföldi Ellenzék, az Alföldi Újság stb. cikkeit.

Kutatási módszereink között szerepelt még a riportkészítés is. Nyugdíjas pedagógusoknak és az iskola volt diákjainak visszaemlékezéseit jegyezték le tanulóink. Az anyaggyűjtés és feldolgozás eredményeként elkészült szerény tanuló pályamunkákból mutatunk be most néhányat. A pályamunkák az iskolák államosításának 25. évfordulójára készültek.

A tanév végén megtartott szakköri zárófoglalkozásunk alkalmával vendégeink között üdvözölhettük *Töltési Imrét*, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának titkárát és *dr. Morvay Péter* néprajzkutatót.

Sipos Ilona
szakköri titkár

Az iskolatörténet feldolgozását tovább folytattuk az 1973/74-es tanévben is. Lejegyeztük a visszaemlékezéseket és a nyugdíjas pedagógusok iskolával kapcsolatos emlékeit hangszalagon öröktjük meg. A szakkör kollektívája elkészítette a szentesi kubikosok életével foglalkozó pályamunkát, amit a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiírására küldtünk el. Ennek az anyagnak a gyűjtése során sok érdekes élményben volt részünk. A híres szentesi kubikosok visszaemlékezései nagy hatást gyakoroltak gyermekeinkre. Az idős kubikosok életével, sorsával, munkájával való megismerkedés bizonyította, hogy a hétköznapi alkotómunka természetet és társadalmat formáló erő. A szentesi kubikosok politikai bátorsága, a jobb életért való következetes harca is példaként áll a tanulók előtt.

Egyik legnagyobb élményt nyújtotta számunkra az özv. Rátkai Sándornéval folytatott beszélgetés. Az ő családját kereste fel Móricz Zsigmond 1935-ben és ezután írta meg Kubikos című elbeszélését. Sikerült megtudnunk özv. Rátkai Sándorné lakcímét és ellátogattunk hozzá. Nagyon kedves fogadtatásban volt részünk. A 80 éves Rátkai néni szívesen idézte fel a régi emlékeket és a nagy íróval való találkozást.

Annak érdekében, hogy minden tanuló kibontakoztathassa képességeit, a jövő évtől történelmi tudományágak szerinti csoportokban dolgoznak majd szakköröseink. A különböző csoportok helytörténeti, iskolatörténeti, munkásmozgalmi és népszokás-gyűjtő kutatómunkával foglalkoznak majd. A tanév végén sorra kerülő foglalkozásokon már az „utánpótlás” is részt vesz, néhány V—VI. osztályos tanuló személyében.

Gyermekeink szakköri gyűjtő és feldolgozó munkával készülnek városunk felzabadosulásának 30. évfordulójára.

Tóth Jánosné

A következőkben bemutatunk néhányat a szentesi Köztársaság téri Általános Iskola Honismereti Szakkörének zárófoglalkozására készült *iskolatörténeti pályamunkákból*.

POLNER ANTÓNIA VIII/b osztályos tanuló dolgozata

Pályamunkám anyagát dr. Pertényi Ottó nyugdíjas igazgató bácsi és Mayerffi Györgyné tanító néni visszaemlékezése alapján állítottam össze.

A mai Köztársaság téri Általános Iskola helyén 1870-ben üres telek állt. Ezt a kb. 630 négyszögölnyi területet a katolikus egyház megvásárolta a várostól (négyyszögölenként 25 krajcárért) iskolaépítés céljaira. Az itt épült földszintes iskolában az 1872/73-as tanévben egy összevont osztály tanult. A tanulók között voltak elsősök, másodikosok, de főleg harmadik osztályosok. Összesen 79 növendéket, fiúkat és lányokat kellett tehát oktatnia és nevelnie a tanítónak. Emeletes iskolánk hátsó lépcsőházában fekete márvány emléktáblán olvashatjuk, hogy ez az épület 1912-ben készült el, Dobovszky József István műépítész terve szerint. A római katolikus egyház építkezéssel kapcsolatos kiadásainak nagy százalékát az egyszerű egyháztagok anvagi hozzájárulása fedezte.

Az új iskolaépületben 4 fiú és 4 leány osztály tanult. Egy osztály létszá-

ma 50—60 főből állt. Az I—IV. osztályok elvégzése után csak kevés gyermek tanulhatott tovább, a tanulók többsége béresként állt munkába. Később, a 40-es években megnyílt az V—VIII. osztály is. Azok a fiúk, akik iparos mesterséget akartak tanulni, elvégezték az V—VI. osztályt, majd beálltak inasnak. A VII—VIII. osztályba már csak lányok jártak. A IX. osztálynak hetenként egyszer volt foglalkozása, ez alkalommal a lányok főzni tanultak. A leánytanulók gyönyörű kézimunkáit az évvégi vizsgákra minden esztendőben kiállították a tantermekben. Az iskolában kevés volt a szemléltető eszköz, főként az volt, amit a pedagógusok maguk készítettek.

Az iskola berendezésében sok kárt tett a háború. 1944-ben a németek kórházat rendeztek be iskolánkban, s a tüzelőt is felhasználták. Október másodikának éjszakáján menekülésszerűen távoztak elköltöztették sebesültjeiket, és magukkal vitték a kórház minden felszerelését. Október 6-án a vásárhelyi magyar katonai kórház foglalta el az iskolát, a jelenlegi iroda volt a műtő. Október 8-án reggel azonban a magyar kórház is eltávozott, olyan sietve, hogy még a sebesülteknek készített reggeli, a hatalmas lábasokban lévő forralt tej, valamint a nagy mennyiségű péksütemény is ott maradt. 1944. október 8-án vasárnap érkeztek meg a felszabadító csapatok városunkba. *Fjodorov* őrnagy, a városparancsnok magához hívatta iskolánk egyik pedagógusát Mayerffy Györgynét, hogy a tanítás megkezdéséről tárgyaljon. Mivel ez az ügy nem tűrt halasztást, intézkedni kellett. Iskolánkat időközben istállónak használták, még az emeleten is lovak voltak, s a tantermek padlóját térdig erős szemet borította. Öt pedagógus és néhány szülő kitakarított 4 tantermet, így az I., II., III., IV. osztály számára 1944. október közepén meg lehetett kezdeni a tanítást.

PAPP ERZSÉBET VIII/a osztályos tanuló dolgozata

Dolgozatomat *Hegyi Józseffel*, a Budapesten működő Szentesisiek Baráti Körének tagjával folytatott beszélgetés alapján állítottam össze. Segített az anyag összegyűjtésében édesapám is, aki ugyanúgy, mint *Hegyi Józsi bácsi*, iskolánk diákja volt.

Iskolánk 1945 előtt egyházi iskola volt, ahová csak római katolikus vallású gyerekek járhattak. A fiúk és a lányok külön épületrészben tanultak, a lányok a katolikus templom felőli részben, a fiúk pedig az Erzsébet térre (a mai Köztársaság térre) néző épületszárnyban. Az emeleti folyosó ajtaján csak a tanító bácsi és a „csengettyús fiú” mehetett át az egyik részből a másikba. A csengettyús fiú VI. osztályos tanuló volt, aki az óráközi szüneteket kézi csengettyűvel jelezte. A fiúk és lányok udvari játszóhelyét fakerítés választotta el. Volt olyan osztály, ahová 45 tanuló is járt. Az első padokban nem a kisebb termetűek ültek, hanem az ún. „úri” gyerekek. A hittan volt a fő tantárgy. A vasárnapi misén kötelező volt a megjelenés.

A „Madarak és fák napját” minden évben megtartották. Ez olyan kirándulás volt, amelynek során a gyerekek tanulmányozhatták a természetben azt, amit elméletben már elsajátítottak. Minden tanév végén sportünnepélyen vettek részt a gyerekek.

Hegyi Józsi bácsi és édesapám szeretettel emlékeznek vissza *Bugyi Ferenc*, *dr. Pertényi Ottó*, *Vangel Károly* tanító bácsira és *Kihrer Mária* tanító nénire.

Hegyi Józsi bácsi visszaemlékezéséből megtudtam, hogy *Horthy Miklós* kormányzó 1928-ban Szentésre látogatott. A Széchenyi ligetnél állították sorba a gyerekeket a kormányzó fogadására. Az első sorban azok álltak, akik szép magyar ruhába voltak öltözve. A tanulók kétharmad része mezítláb járt, emiatt csak a harmadik-negyedik sorban volt a helye. Karácsonykor a gyerekek kaptak „szeretetesomagot”, de ez nem tudta enyhíteni a szegénységet.

LEVENDOVICS ETELKA VIII/a osztályos tanuló dolgozata

Mátéffy Zoli bácsi középiskolai tanár 1949 és 1953 között végezte el Szentesen az általános iskola V—VIII. osztályát. Emlékszik arra, hogy az úttörőélet igen élénk volt. A csapatvezető, Sáros Lajos bácsi minden ünnepélyes megmozdulás alkalmával úttörő egyenruhában jelent meg. Így ritkán fordult elő, hogy a gyerekek közül valaki ott-hon felejtette volna nyakkendőjét.

Zoli bácsi örömmel idézte fel első úttörő élményét. Amikor V. osztályos tanulóként feljött az évnytóra, Sáros Lajos bácsi díszörségbe küldte a zászlóhoz. Az ünnepség alatt vigyázban kellett állnia, ami alapos erőpróba volt, de egyben megtiszteltetés is egy ötödikes diák számára. Beszélgetésünk végén Zoli bácsi elmondta, hogy nagyon szerette ezt az iskolát és nagy öröm számára, hogy most a kislánya is ide jár.

KANFI HORVÁTH MÁRIA VII/a osztályos tanuló dolgozata

Iskolánk múltjának emlékeit kutatva régi újságokat lapozgattam a szentesi Levéltárban. Az első figyelmemre méltó riportot az „Alföldi El-lenzék” című helyi lap 1936-ban megjelent számában olvashattam. „A kisember aránytalanul nagy adóterhet visel. Terheit újabb adóval akarják fokozni. Hiteles értesülés szerint a kultusz-miniszter tervbe vette, hogy a felekezeti iskolákra pótdadót vetnek ki. Az új pótdadó rendeltetése: a felekezeti iskolák terheit leveszik az egyház válláról.” Nyilvánvaló, hogy az adózó lakosság terhei így súlyosabbak lesznek. A cikkíró megjegyzi: „Jogos tehát az a kívánság, hogy az egyházi adót mérsékeljék.”

A cikkre azért figyeltem fel, mert iskolánk, a Köztársaság téri Általános Iskola egyházi iskola volt, s fenntartásának anyagi problémáit a fenti cikk jól megvilágítja.

Ebben az időben szinte mindennapos panasz volt a tanteremhiány. 1935-ben az „Alföldi Újság” január 17-én megjelent számában olvastam: „A tanonciskolában két új osztályra lenne szükség, de nincs rá fedezet. Pedig a meglévő osztályokban is kevés a hely.”

„Nagy Anna 9 éves tanuló melegedni akart a kályha mellett. Egy kipattanó szikra meggyújtotta ruháját. A kislányt súlyos égési sebekkel kórházba szállították.” Amikor ezt a cikket elolvastam, arra gondoltam, hogy iskolánkban most védőrács van a kályhák körül és hamarosan központi fűtést vezet be a város iskolánkba.

A háború előtti időkben az iskolák egyik fő problémája a gyermekek étkeztetése volt. Hegyi Józsi bácsitól, iskolánk régi diákjától megtudtam, hogy a jómódú családok felváltva ebédtették a szegénysorsú diákokat. Volt hely, ahol együtt ebédelték a háziakkal, de Józsi bácsinak egy ízben a cseléd mellett terítették. Megalázónak érezte ezt a jótékonyági akciót.

Egy 1936-ban megjelent cikk közli: „1936. február 5-én kezdődik az iskolák reggeliztetési és ebédtetési akciója: 200 szegénysorsú gyermek kap meleg reggelit és ebédet. A gyermekek meleg szobában meleg ebédet fogyasztanak. Kopott, elnyűt ruhák a lányokon és a fiúkon egyaránt. Az arcuk soványkás, a testük vékonyka” — írja a riport, amely méltatja az ebédtetési akció jelentőségét.

Érdemes elgondolkodni azon, hogy azóta mennyire megváltozott az élet. Alljon itt ennek bizonyítására az akkori ebédeltetési akció és összehasonlításul a jelenlegi napközi heti étrendje.

1936-ban: Minden reggel 2 dl tej és 10 dkg kenyér. Az ebéd hétfőn délben bableves, kedden gulyásleves, szerdán lebbencsleves, csütörtökön bableves, pénteken leves és tészta, szombaton gulyásleves.

1973-ban: (ma kétfogásos ebédet kapunk a napköziben): hétfőn húслеves, sajtos tészta, kedden krumplileves, tökfőzelék sült hússal, szerdán gulyásleves, 2 db krémes, csütörtökön almaleves, csirkepaprikás galuskával, pénteken borsóleves, dió-tészta, szombaton marhapörkölt burgonyával és befőtt.

A háború utáni időkről a Nemzeti Bizottság iratai szolgáltatnak adatokat. 1944 novemberében az egyik fő probléma a tanárhiány volt. A szentesi Nemzeti Bizottság intézkedései nyomán megindult a tanítás az elemi iskolákban. Az „elmenekült” tanárok és tanítók helyét ideiglenesen nyugdíjas pedagógusokkal, egyetemi hallgatókkal töltötték be.

1945. telén a tanítók kérésére a Nemzeti Bizottság a tüzelőhiányra való tekintettel tanítási szünetet rendelt el.

A Nemzeti Bizottság feladata volt, hogy törölje a tantervből a népi demokrácia szellemével összeegyeztethetetlen részeket. Ennek elvégzéséhez 1945 májusában bizottság jött létre, amelynek tagjai voltak az iskolák igazgatói is. A bizottság valamennyi szentesi iskola számára megállapította az új tantervet.

1947 januárjában a felekezeti és népiskolák tüzelőanyaggal való ellátása érdekében a Nemzeti Bizottság társadalmi gyűjtést rendezett. A gyűjtés eredménye 6000 Ft, 280 mázsa szén és 120 mázsa fa volt.

Az 1948—49-es esztendő fordulat volt az iskolák életében. Megvalósult az állam és az egyház különválasztása, az iskolák állami irányítás alá kerültek és törvénybe iktatták a nyolc osztályos kötelező általános iskolát. A sajtó beszámolt az államosítás körüli visszhangról. Egy-egy cikk arra utal, hogy az államosítás következtében harc bontakozott ki. Az *Új Szó* 1948. március 31-i számában olvastam: „A magyar Kurír című lap húsvét hétfői rendkívüli kiadása közli Mindszenty József primás újabb, demokrácia ellen lázító, nagybőjti körlevelét. A Magyar Kurír közli illetékes egyházi helynek azt a nyilatkozatát, amely három ünnep munkanappá nyilvánítása alkalmából — teljesen tévesen — az ünnepek megszüntetéséről beszél.”

Ugyancsak az *Új Szó* című lap újságírója számolt be a lelkes szegedi felhívásról, amely el akarta söpörni a reakciós híreket. A szegedi katolikus diákok kiáltvánnyal fordultak Magyarországra valamennyi diákjához és egyetemistájához. A kiáltvány üdvözlö a szabadságharc centenáriumát és leszögezi, hogy a demokrácia száz év után meghozta a magyar nemzet megújulását. Felszólítja a katolikus ifjúságot: ragadjon szerszámot vagy könyvet, építsen együtt az építőkkel, dolgozzon együtt a dolgozókkal! Azt is megállapítja a felhívás, hogy a katolikus hívek nagy többsége egyre inkább magának érzi a magyar demokráciát.

Iskolánk akkori igazgatósága a sajtó, illetve a szülői értekezlet útján tájékoztatta a szülőket az államosítás tényéről. Az iskola rendbetételére a város hamarosan nagy anyagi áldozatot hozott. Erről tanúskodik iskolánk lépcsőházában az emléktábla, amelyen ez áll: „**Mienk az iskola!**” — *Gyermekeinknek rendbehozta az MDP párt-szervezete, 1948—1948.*

Új kőbányai utcanevek

Steer János, Óhegy utcai esztergályos tíz éve foglalkozik Kőbánya történetével. Szerény külsejű iratgyűjtőiben rendezetten gyarapodnak a Kőbányával kapcsolatos újságkivágások, feljegyzések, idézetek, régi térképek, krónikás adatok.

Az esztergályos mester amatőr helytörténeti tevékenységének társadalmi haszna is van. A Budapesti Tanács X. kerületi Végrehajtó Bizottsága azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy tegyen javaslatot új utcanevek bevezetésére, mert a rohamos átalakulás, régi épületek lebontása, új lakótelepek születése következtében hagyományos utcák hosszabbodtak meg, új utcák keletkeztek.

Az amatőr helytörténész előszedte régi utcaneveket tartalmazó feljegyzéseit, át-